

Тож, якщо прагнемо будувати громадянське суспільство, маємо засвоїти: знати правду є не тільки правом, а й обов'язком громадянина; реальні порозуміння і співпраця між країнами, народами та окремими людьми можливі лише тоді, коли вони взаємно відмовляться від поділу на своїх і чужих, «старших» і «молодших», переможців і переможених, сильніших і слабших, великих і малих тощо.

1. Енциклопедія Українознавства [Електронний ресурс]. — Т. 1. — Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii022.htm>.
2. *Костів К.* Еміграція, друга світова війна й роки після неї / К. Костів // Животко А. Історія української преси / Аркадій Животко. — Мюнхен, 1989—90. — С. 297—298.
3. Наша програма // Визволення. — 1923. — Ч. 1.
4. *Петриненко Т.* «Я професійний раб» [Електронний ресурс] / Тарас Петриненко. — Режим доступу: <http://www.pisni.org.ua/songs/370766.html>.

Ориця Вей

«MIESIĘCZNIK GALICYJSKIEGO TOWARZYSTWA OCHRONY ZWIERZĄT» (ЛЬВІВ, 1876—1915 pp.) ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТКУ ПРИРОДООХОРОННОГО РУХУ В ГАЛИЧИНІ

Досліджено публікації часопису «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt» («Місячник Галицького товариства охорони тварин»), який висвітлював становлення і розвиток природоохоронного руху в Галичині.

Ключові слова: *ініціативна періодика, Галичина, історія природоохоронного руху, гуманне ставлення, тварини.*

Исследовано публикации журнала «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt» («Ежемесячник Галицкого общества охраны животных»), который освещал становление и развитие природоохранный движения в Галичине.

Ключевые слова: *иностранная периодика, Галичина, история природоохранного движения, гуманное отношение, животные.*

The publications of the periodical «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt» («The Monthly of the Galician Society of Animal Protection»), which covered formation and development of the environment protection in Galicia, have been studied.

Key words: foreign language periodicals, Galicia, history of the environment protection movement, humane treatment, the animals.

У сучасному світі дедалі більше людей схиляється до думки, що конфлікт між людиною і природою загострюється з кожним днем. Стає зрозумілим, що подальше існування суспільства невідривно пов'язане з належним ставленням до всього живого, яке існує навколо нас [3].

Англійський філософ і культуролог ХІХ ст. Джон Рескін пов'язував любов до природи з патріотичними почуттями. Його ідеї були розвинені в Німеччині та Польщі, де поняття «охорона Батьківщини» охоплювало й охорону природи, і захист історичних пам'яток [1]. «Можливо, споглядання рідних картин природи є джерелом багатьох великих ідей, що керують світом і є основою патріотизму», — стверджував вчений [1, с. 9].

Суттєвим недоліком українського природоохоронного руху є його відірваність від світової, перш за все — західної, системи охорони природи. Нам майже не відомі його історія, концепція, ідеологія, філософія. У бібліотеках збереглися окремі природоохоронні журнали, які видавалися на зорі існування природоохоронного руху [2, с. 3]. Історія природоохоронної преси невіддільна від історії природоохоронної справи. Вивчення іншомовної природничої періодики, яка видавалася у Львові наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. і на сьогодні є мало висвітленою, дозволить отримати знання про еволюцію природничо-наукової думки в Україні.

Метою статті є дослідити становлення і зміст першого природоохоронного часопису «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt», який виходив у Львові впродовж 1876—1915 рр. Завдання статті — на основі аналізу змістового комплексу часопису виявити питання, які були актуальними для суспільства в означений період розвитку природоохоронного руху в Галичині.

Першим у Галичині на недостатньо культурний рівень народу через жорстоке поводження з тваринами звернуло увагу українське духовенство. 1855 р. канцелярія львівського митрополита греко-католицького обряду поширила розпорядження про потребу підвищення освітнього рівня народу через відповідну роз'яснювальну роботу священників. Оскільки спосіб поводження з домашніми тваринами характеризує, зокрема, рівень освіченості та культури народу, священнослужителів зобов'язували застерігати людей від недостой-

ного поводження з тваринами. Про це свідчить розпорядження від «д. 15 марта 1855 Ч. 1017 и по д. 9 Октября 1855 Ч. 3917», де вказано: «Понеже способъ обхоженія со звератами въ особенности съ домашними, дає свидѣцтво о степени просвѣщенія народнаго...». Українці повинні виражати свої гуманні почуття — це сприятиме утвердженню їх як культурного народу — наголошувалося у документі [7].

Переживши поразку повстання 1863—1864 рр., поляки у Галичині почали пристосовуватися до нового життя, адже потрібно було займатися проблемами господарства, науки, культури. У Львові набули успішного розвитку природничі науки, репрезентовані науковими товариствами, які для популяризації ідей видавали друковані органи. Так, 1875 р. було створене «Природниче товариство ім. Коперніка» («Towarzystwo przyrodników im. Kopernika»). Товариство випускало у світ друкований орган «Kosmos» (1876—1939), де, крім наукових публікацій на природничі теми, містилися матеріали природоохоронного спрямування. В органі «Галицького мисливського товариства» («Galicyskie Towarzystwo Łowieckie») — «Łowiec» (1878—1939) — поряд зі статтями про мисливство інколи друкувалися матеріали природоохоронної тематики. Місячник «Sylvan» (1883—1939) — орган «Галицького лісного товариства» («Galicyskie Towarzystwo Leśne») — постійно друкував замітки про охорону лісових об'єктів [2, с. 327]. Інформація, якою можна скористатися зацікавленим справою захисту природи, міститься у публікаціях видання «Праці Природничого музею ім. Дедушицького» [2, с. 14].

У Західній Україні одними з перших, хто дійово відгукнувся працею до природоохоронного здвигу, були члени Галицького товариства охорони тварин, створеного у Львові 1876 р. завдяки ініціативі священника і професора германістики Львівського університету Євгена Яноти. На той час членами організації було 254 особи [15]. Географія діяльності Товариства поступово розширювалася і не обмежувалася лише Львовом. 1888 р. до його складу входило 200 осіб зі Львова, 169 осіб — із Кракова. Філії засновувалися у Сяноку, Перемишлі, Бродах, Станіславі, Коломиї, Роздолі та інших містах [11]. Серед його членів були професори університету, технічної академії, директори шкіл, священники. Відзначимо, що священників латинського обряду налічувалося 18 осіб, а греко-католицького — значно більше — 27 осіб [6]. Відповідно до затвердженого статуту

метою Товариства визначалася охорона від переслідування і знищення усіх видів тварин, утримання і розмноження яких мало наукове, господарське, лісове та інші значення. Члени організації повинні були застерігати людей від жорстокості при утриманні тварин, особливо тих, які людина використовує для своїх потреб, а також від різних подразнень, калічень, негуманного ставлення при забитті тварин.

Для досягнення цілей Товариство поставило перед собою завдання — виплекати у суспільстві співпереживання щодо живої природи, роз'яснювати потребу раціонального використання і популяризації розумного співіснування людини і тваринного світу. Особливу увагу організація приділяла поширенню серед загалу цивілізованих норм поведінки з тваринами. Засобами для досягнення мети мали стати і власний добрий приклад членів Товариства, і нагадування та осуд порушників, а також поширення знань про природоохоронні закони, дотримання їх і підтримка влади та службовців, яким довірено стежити за виконанням законодавства, що забороняє знущатися над тваринами. Сприяти популяризації та реалізації означених завдань мали випуск та розповсюдження преси, у публікаціях якої пропагувалися природничі знання і стимулювалася підтримка цілей Товариства фінансово та матеріально. Відповідно до статуту член організації повинен був виконувати громадські обов'язки і мати добру репутацію. У випадку недотримання статуту або ганьблення певними діями його відразу виключали із лав Товариства. На печатці Галицького товариства охорони тварин містився текст польською та українською (русинською) мовами [29].

Відомий ідеолог польської природоохорони Ян Павліковський, який народився у Галичині 1860 р. [1, с. 10], наголошував: «... постулат охорони природи не замикається виключно в межах науково-природничих інтересів: для справи охорони природи важливим є зацікавлення широких верств суспільства, можна говорити, що вона стає “суспільною справою”» [28]. Варто зазначити, що для нього охорона природи була проблемою не так біологічною, як суспільно-культурною. Ймовірно, що Я. Павліковський був читачем першого галицького природоохоронного часопису — «Miesięcznika Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt».

Можна припустити, що історія природоохоронної періодики Галичини бере свій початок від тих років, коли Галицьке товариство

тво охорони тварин почало видавати «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt», який був орієнтований на широку читачьку аудиторію. Перше його число побачило світ 1876 р. (Типологічно подібне видання п. н. «Ochrona zwierząt» почало виходити у Кракові 1910 р.) Місячник видавався у Львові польською мовою упродовж 39 років (12 номерів щорічно), тиражем 1000 примірників, обсягом 16 сторінок (нумерація сторінок наскрізна). Редактором перших річників був професор Євген Янота, надалі редакторами видання були Фелікс Левандовський, Ян Чаїньський, Йосип Лінбах, Йосип Бялиня-Холодецький. Місячник припинив існування 1915 р., під час Першої світової війни.

Червоною ниткою у виданні проходить тема, декларована редакцією, — життя культурного громадянина, справжнього патріота немислиме без шляхетного ставлення до природи. «Любов до природи тісно пов'язана з любов'ю до Батьківщини. Тільки ті люди відчувають правдиву прив'язаність до рідної землі, які мають правильне розуміння природи. Саме рух за охорону природи є не просто людським і шляхетним, а патріотичним, що заслуговує найвищої похвали», — відзначав редактор часопису Й. Бялиня-Холодецький [23].

Змістове наповнення часопису компонувалося тематично публікаціями про потребу опіки над тваринами, необхідність створення заповідників, охорону диких тварин. У ньому друкувалися матеріали про охорону природи на законодавчому рівні, які також пропагували природознавче виховання дітей, містилися літературні сторінки відповідної тематики.

Спершу статті переважно подавалися без підписів, виняток становлять публікації професора ветеринарії Густавіча «Причини сліпоти у коней» [20] та орнітолога Ляндштайнера «Про охорону птахів» [18]. Із приходом 1908 р. Й. Бялині-Холодецького на посаду редактора біля назв публікацій вже фігурують імена авторів. Серед дописувачів трапляються прізвища самого редактора Й. Бялині-Холодецького, а також Станіслава Новінського, Здіслава Островського, Марії Мазурківни, Ольги Вілінської, Кирила Кохановського і багатьох інших [26].

Оскільки журнал був органом Галицького товариства охорони тварин, то редакція у кожному числі інформувала читачів про його діяльність. На першій сторінці видання друкувалися списки членів організації із зазначенням професії. З кожним роком географія

діяльності Товариства розширювалася — його членами ставали особи, які мешкали у Кракові, Перемишлі, Коломиї, Бродах та інших містах. 1878 р. часопис збагатився рубрикою «Із закордонних товариств» («Z Towarzystw zagranicznych»), в якій друкувалися історичні та хронікальні матеріали про діяльність природоохоронних організацій у Берліні, Відні, Гамбурзі, Лондоні тощо.

Кожних десять років у виданні містилися ювілейні публікації, у яких підсумовувалася діяльність Галицького товариства охорони тварин. У рубриці «Листування» («Korespondencye») дописувачі ділилися спостереженнями за навколишнім світом, розповідали про діяльність членів Товариства, зокрема, за межами Львова. У цій рубриці передруковувалися також замітки про охорону довкілля з інших видань.

Постійно редакція вела рубрику офіційної статистики й урядових розпоряджень. У Львові відбувалося чимало заходів щодо виявлення та покарання осіб за жорстоке поводження із тваринами. Як інформувала Львівська дирекція жандармерії, протягом першого кварталу 1884 р. львівська поліція отримала 37 скарг про випадки порушення законодавства щодо поводження з тваринами. П'ять заяв надійшло від приватних осіб, чотири — від членів товариства охорони тварин, три — від органів магістрату, інші 25 заяв — від поліційних органів. Найбільше випадків жорстокого поводження становило залучення до роботи хворих, скалічених та кульгавих коней. Були виявлені також випадки перевищення ваги возів вантажем, морення тварин голодом тощо. Могли покарати за використання у роботі непідкутих коней. Фіксувалося безжальне ставлення або побиття тварин. Задокументовано, що карали здебільшого повнолітніх осіб, хоча могли покарати і малолітніх дітей, траплялися випадки покарання жінок. Серед порушників закону були особи християнського та іудейського віровизнання. Традиційно основна частина таких випадків припадала на коней і лише два — на іншу худобу, один — на птицю. Найбільший штраф було встановлено на суму 10 злотих, найменший — півзлотого. Найтривалішим покаранням був триденний арешт, найкоротшим — шість годин. Загалом порушники відбули 28 днів арешту та сплатили 32 злотих штрафу [12].

Життя і поведінка диких тварин обов'язково розглядалися у часописі під домінуючою ідеєю нешкідливості жодної живої істо-

ти. Найтриваліше проіснувала рубрика «Із життя тварин» («Z życia zwierząt»). З неї читачі отримували докладну інформацію про природу, зокрема поведінку диких тварин. У публікаціях подавалися відомості про користь від «нешанованих» господарями тварин, їх автори роз'яснювали також, як можна гуманно співіснувати з ними [4]. Немає шкідливих тварин, треба бачити корисне навіть у таких створіннях, як, наприклад, кріт, знищення якого не робить честі людині [5].

Для глибшого ознайомлення з природою та поведінкою диких і домашніх тварин увазі читачів представлено матеріали, що містили спостереження науковців: «Вовк», «Жайворонок», «Бобер», «Пес і кіт», «Пес поштовий», «Кінь арабський», «Бджолярство й охорона птаства» тощо. Значну частину сторінок займали публікації про догляд і лікування тварин у господарстві, про дресирування та запобігання хворобам і каліцтву, як-от: «Порятунок тварин під час пожежі» [10], «Отруєння качок» [14], «Хворі тварини і людина» професора Кроліковського [21].

У виданні друкувалися статті, що містили філософські роздуми, невідривні від християнської моралі. Зокрема, привертає увагу публікація «Чи тварини мають душу» [8], в якій автор (його прізвище не вказане) розмірковує і пояснює різницю між розумом і душею, чітко висловлює свою позицію стосовно неморальності споживацького ставлення до живих істот, мотивуючи це вищістю людини над тваринами, встановленою Богом.

Редакція журналу вела рубрику «Куток мисливця», в якій мисливське товариство «Ловець» повідомляло населення про дозволи або заборони ловів у поточному місяці.

Майже в кожному числі часопису перших років видавання вміщувалася літературна сторінка «Природа в пісні» («Przyroda w pieśni»), де у віршованій формі подавалися спостереження за життям природи: «Сніданок пташенят» Станіслава з понад Сяну [9], «Сум за домом» (про перелітних птахів) — переспів з німецької Рапуліюша [11]. Згодом у кожному числі обов'язково друкувалися вірші Марії Мазурківни («Сова», «Писклята», ін.). Сумом пронизаний її вірш, опублікований у передостанньому числі часопису, що вийшов 1915 р., коли Перша світова набула катастрофічного розмаху: «Птах безмежно жалібно співає, зустрічаючи таку дивну весну, пісню, в якій дрижить біль, розпач, сум...» [27]. Час від часу у

виданні з'являлася рубрика «Повісті, новели» («Powieści, nowelle»), у якій надруковано, зокрема, такі твори: «Псяча доля» [12], «Роман боцюнів» [13], «Пташки Матері Божої» (переказ уривка з роману Г. Сенкевича «Потоп») [14]. На першій сторінці обкладинки річників обов'язково подавалися епіграфи. Ось лише деякі з них: «Вік XIX не має права споглядати з погордою на інші сторіччя варварства і дикунства» (автор невідомий); «Дивна річ: шукаємо зміст у байках про тварин, щоб навчати людей моральності» (цей епіграф часто повторювався).

Проблема недостатнього рівня цивілізованості та моралі серед широких верств населення торкалася і Галичини. Виховання молодого покоління визначалося одним із пріоритетів діяльності редакції, тож 1898 р. у виданні з'явилася сторінка «Для молодших» («Dla młodszych»). 1901 р. вона трансформувалася у повноцінний додаток до місячника. Тут друкувалися популярні оповідання про тварин, написані у доступному для дітей викладі: «Пригода з гіпопотамом» (переклад з німецької Єлезара Бика) [16]; «Кіт, який виняньчив шпаків» [17]; «Саламандра і забобони про неї» Ольги Білінської [25] тощо. Велася рубрика «Винищені тварини і тварини під загрозою зникнення», що містила матеріали з докладним описом цих тварин, способу життя і поведінки у природі Владислава Умінського. Автор пояснює причини їх повного зникнення або попереджує про загрозу зникнення з лиця землі [19]. У виданні багато публікацій про домашніх улюбленців — собак, а також різних цікавинок: «Лев зі штучним оком», «Пудель-музикант». У додатку друкувався і «Гумористичний куток» («Humorystyczny kącik»). Часто редакція апелювала до дітей і молоді, закликаючи дієво допомагати тваринам, наприклад годувати птахів узимку. Редакція зверталася до членів Товариства, читачів і симпатиків, щоби вони впливали на «керівників шкіл у містах, містечках і селах» з метою розповсюдження часопису. «Гуманітарні та етичні, словом, побожні, засади, проголошені в «Miesięczniku...» і пропаговані нашим Товариством, беззаперечно знайдуть відгук у молодих сердечках шкільної дівчоти й обережуть їх у подальшому житті від жорстоких вчинків проти тварин і людей», — йшлося у редакційному зверненні до крайової шкільної ради [24].

У рубриці «Різне» («Rozmaitości») друкувалися матеріали різнопланового характеру. Тут можна дізнатися, до прикладу, і про охорону тварин у Відні, і про використання мавп для роботи, і про

птахів-барометрів, і про карні справи за жорстоке поводження з тваринами. У виданні часто з'являлася гумористична рубрика «Гумор» («Humorystyka»).

Упродовж усього періоду існування «Miesięcznika...» редакція залишалася вірною принципам пропагування гуманних цілей Галицького товариства охорони тварин, відмінно виконувала своє завдання, помістивши «шеренгу статей, які піднімають проблему охорони тварин на рівень інших проблем галицької суспільності — брак цивілізованості, моральності, релігійності», — про це йшлося у публікації «Листи з Кракова» [22].

Природоохоронна преса другої половини XIX — першого десятиліття XX ст. важлива як джерело досліджень розвитку природоохоронної роботи у Галичині. Перше місце, безумовно, посідає «Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt». На його сторінках містилися наукові та науково-популярні матеріали про тварин, друкувалися статті, що висвітлювали поточний перебіг природоохоронної діяльності в Галичині у зазначений період. Низка публікацій сьогодні має вартість історичних документів, це, зокрема, надруковані у місячнику постанови і розпорядження Львівського магістрату щодо захисту тварин, протоколи засідань Галицького товариства захисту тварин, статистичні відомості. Матеріали львівської іншомовної преси природоохоронного напрямку важливі також для вивчення питань екології, філософії та історії природоохоронного руху у Західній Україні, краєзнавства та бібліографії під дещо іншим кутом зору.

1. *Борейко В.* Зарубежные философы дикой природы / В. Борейко. — К. : Киевский эколого-культурный центр, 2000. — 122 с.
2. *Борейко В.* История охраны природы Украины X век — 1980 г. / В. Борейко. — К. : Киевский эколого-культурный центр, 2001. — 536 с.
3. *Папа Иоанн Павел II.* Экологический кризис: общая ответственность / Папа Иоанн Павел II // Гуманитарный экологический журнал. — К. : Киевский эколого-культурный центр, 2001. — Т. 3. — С. 75.
4. *Miesięcznik Galicyjskiego Towarzystwa Ochrony Zwierząt.* — 1876. — № 1. — С. 8.
5. Там само. — 1876. — № 1. — С. 1—8; № 2. — С. 18—22; № 3. — С. 33—34.
6. Там само. — 1876. — № 9. — С. 138.
7. Там само. — 1876. — № 9. — С. 139—140.
8. Там само. — 1877. — № 3. — С. 71.

9. Там само. — 1881. — № 1. — S. 15.
10. Там само. — 1886. — № 6. — S. 96.
11. Там само. — 1888. — № 2. — S. 26.
12. Там само. — 1892. — № 5. — S. 81.
13. Там само. — 1892. — № 7. — S. 113.
14. Там само. — 1892. — № 9/10. — S. 151.
15. Там само. — 1897. — № 4. — S. 57.
16. Там само. — 1901. — № 1/2. — S. 1.
17. Там само. — 1901. — № 1/2. — S. 7.
18. Там само. — 1901. — № 1/2. — S. 22; № 3. — S. 69; № 7/8. — S. 91.
19. Там само. — 1901. — № 1/2. — S. 28.
20. Там само. — 1901. — № 3. — S. 55.
21. Там само. — 1901. — № 5. — S. 81.
22. Там само. — 1909. — № 1. — S. 9 — 12.
23. Там само. — 1909. — № 8. — S. 148.
24. Там само. — 1909. — № 12. — S. 2.
25. Там само. — 1911. — № 1. — S. 2.
26. Там само. — 1912. — № 1. — S. 12.
27. Там само. — 1915. — № 1. — S. 1; № 2. — S. 1; № 3. — S. 1.
28. Pawlikowski J. Społeczna organizacja ochrony przyrody / J. Pawlikowski // Ochrona przyrody. — Kraków, 1922. — Z. 3. — S. 5.
29. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: lisvisnyk.at.ua/news/gumanne_stavlennja...

Тарас Романюк

**УЧАСТЬ ОСТАПА ЛУЦЬКОГО
У СТУДЕНТСЬКІЙ СЕЦЕСІЇ 1902 р.
(За матеріалами львівської преси)**

На основі газетних публікацій та особистого листування відтворено короткий період перебування у Празі Остапа Луцького — згодом знаного літератора та відомого політичного діяча — під час студентських протестів 1902 р.

Ключові слова: *Остап Луцький, Львівський університет, Прага, 1902 р.*

На основани газетных публикаций и личной переписки отображено краткий период пребывания в Праге Остапа Луцкого — впоследствии известного литератора и политического деятеля — во время студенческих протестов 1902 г.